

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

Херта Куна, **ЈЕЗИК »БОСАНСКОГ ПРИЈАТЕЉА«**, Свјетлост, Библиотека Културно наслеђе Босне и Херцеговине, Сарајево, 1983.

Појачан интерес лингвиста за почетке стандарднојезичких процеса на цијелом српскохрватском терену уродио је низом запажених студија (Д. Брозовић, Р. Катичић, Х. Куна, П. Ивић), које неопорито показују како би наша досадашња знања о почетку и механизму формирања стандардног језика требало коригирати и зачетке стандардног језика тражити и у ранијим временима, а не само у илирском и Вуковом времену.

Како се стандарднојезичка питања у Босни и Херцеговини појављују у специфичном свјетлу у односу на остале српскохрватске средине, извјесно се и у историји тог стандарда могу и морају пронаћи неке посебности. У том смислу у Институту за језик и књижевност у Сарајеву покренут је пројекат »Језик штампе у Босни и Херцеговини (латиницом и ћирилицом) до 1918. г.« Заснивање овог пројекта темељи се на свијести о посебној улози штампе у културно-књижевној дјелатности босанскохерцеговачке средине, као и о утицају који је штампа имала на формирање стандардног језика, односно на његов почетак и ране фазе развоја. У оквиру рада на поменутом пројекту настала је и монографија *Језик »Босанског пријатеља«* проф. др Херте Куне.

У уводном дијелу ауторка освјетљава друштвено-повијесни и политички тренутак у којем се јавља часопис, објашњавајући тиме сложене механизме који у једном бурном времену, какво је средина 19. ст., утјечу на карактер књижевне периодике и њезиног језика.

За правилно схваћање језичких одлика овог часописа потребни су и подаци о И. Ф. Јукићу, покретачу часописа и човјека који је углавном аутор прилога у прва три броја (изишле су укупно 4 књиге, 4 броја часописа).

Јукић је био не само аутор прилога већ и правописно-језички редактор, па је важно знати да је убијеђени илирац и добар познавалац фрањевачке књижевно-језичке традиције. Он је имао властите идеје о језику и правопису, истицао их је у понеким чланцима, међу којима је најзначајнији *Само за сада*, из којег је видљиво његово настојање да помири идеје илиризма и Вука са традицијама босанске фрањевачке књижевности.

Увод садржи податке и о другим личностима које су на свај или онај начин утјецале на изглед часописа (првенствено о Мартићу и Јурковићу), те напомене о врсти текстова које је Јукић уносио у часопис, особито о народним умотворинама.

Монографија је подијељена на поглавља: графија и ортографија, фонетика, морфологија, синтакса, лексика и закључак. Говорећи о ортографији и графији часописа, аупорка је показала на који се начин илирске графичко-ортографске норме рефлектују у једном дијелу босанскохерцеговачког књижевнојезичког израза.

У осталим поглављима анализи сваког појединог језичког нивоа дат је одговарајући простор с обзиром на фонд нађених одлика и на значај појединих језичких појава. Тако се у фонетици пажња задржава на проблему јата и његових рефлекса, што је централно питање стандарднојезичких покушаја, на биљежењу гласа (x), што је карактеристично за босанску средину и фрањевачку традицију, те питања дистинкције између два реда африката. Регистроване су и све остале фонетске карактеристике релевантне за опис језика овог часописа и одређен однос свих фонетских одлика према дијалекатској бази и савременом стандарду, односно према постулатима владајућих филолошких школа.

У поглављу о морфолошким особинама посебно мјесто заузима анализа плуралских падежа, значајна с обзиром на стање у дијалекатском супстрату, с једне, и у захтјевима загребачке филолошке школе, с друге стране. Анализа ове појаве показала је разлике у ставовима које према књижевној норми имају поједини редактори часописа Јукић — Мартић — Јурковић — Кнежевић, из чега је евидентан Јукићев напор да слиједи народни говор западнобосанског подручја.

У синтакси је поред одлика које су посљедица Јукићева прилагођавања узусима загребачке филолошке школе, јаче изражен утицај фрањевачке традиције. Поред осталог, пажња је посвећена реду ријечи у реченици, замјенама за реченицу, употреби везника, елиптичним реченицама — одликама које је Јукић преузео из фрањевачке традиције. Литерарне провенијенције је у Јукићеву језику употреба партиципа, па је и овој појави посвећена потребна пажња. Остале синтаксичке одлике, особито оне које су популарне са савременом стандардном употребом, регистроване су и илустроване примјерима довољним за исцрпан опис језика.

У лексичкој анализи темељи на утврђивању група лексике маркираних неком својом специфичношћу. Ту се најбоље види колико специфичан босанскохерцеговачки положај увјетује преламачне разноврсних утјецаја. И овдје је, наравно, утврђен слој дијалектизама, лексике преузете од илираца, неологизама, те утицај литературе различите врсте.

У цијелој монографији, при анализи сваког језичког нивоа, досљедно су раздвајане особине Јукићева језика од специфичности

Мартићевих прилога и језика народних умотворина, а посебно су истажнуте оне црте које су последица редакторских интервенција.

На тај начин је о језику »Босанског пријатеља« говорено као о систему у којем се преплићу традиционалне карактеристике босанске фрањевачке литературе са оним које проистичу из Јукићеве тежње да усвоји језик Загребачке филолошке школе и илираца, те са особинама фолклорног коинеза.

У анализи су присутне одређене напомене о утицају дијалекта, о продору говорног супстрата у литерарни израз.

Таква концепција омогућила је ауторки да на најбољи начин презентира поступак формирања оног дијела босанскохерцеговачке стандарднојезичке праксе која је гравитирала ка хрватском подручју и у којој се преламају илирске интенције са фрањевачком традицијом, па дијелом и са системом рјешења што их је предлагао Вук.

Јукићев рад је у том контексту освијетљен и у историјском, и културном и у књижевно-језичком смислу. Такав приступ објашњавању босанскохерцеговачког књижевног и језичког наслеђа оптималан је из више разлога: показује одређени континуитет који постоји у босанскохерцеговачком предстандарду, заправо у оном његовом дијелу чији су креатори били босански фрањевци, одређује релације босанскохерцеговачког израза према тада владајућим филолошким школама, открива линију развоја супстанце и структуре босанскохерцеговачке писане језичке праксе.

Закључци проистекли из тако засноване анализе имају карактер синтетског сазнања о путевима развоја стандардног израза на тлу БиХ, његовог предстандарда одсликаног у периодици којој је »Босански пријатељ« и први и значајни представник.

Сложена проблематика стандардног језика, нарочито у лишенационалној средини каква је БиХ, проучавање његове историје и предстандардних идиома који се директно уливају у онај ток што води настанку савременог типа стандарднојезичког израза захтијевају стручан и критичан рад на свим текстовима овакве врсте. Монографија проф. др Херте Куне стога може бити инструктивна и подицајна како својом концепцијом тако својом систематичношћу, акрибијом и ширином приступа, те посебно универзалношћу својих закључака и њиховом примјенивости у сродним истраживањима.

Дарија Габрић-Багарић